

PAŽYMA

DĖL 2021–2030 M. PLĖTROS PROGRAMOS VALDYTOJO SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO
MINISTERIJOS PAJAMŲ NELYGYBĖS MAŽINIMO PLĖTROS PROGRAMOS PATVIRTINIMO
(TAP-21-913(2); 21- 27167(3))

2021-11-09 Nr. NV-2781

Vilnius

Rengėjas – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM).

Tikslas – patvirtinti 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programą (Programa).

Esama situacija:

- Lietuvoje pajamų nelygybė yra viena didžiausių tarp ES šalių narių. Nuo 2015 m. iki 2018 m. Lietuvos *Gini* koeficientas¹ svyravo nuo 37,9 iki 36,9 (paskutinė/priešpaskutinė vieta tarp ES šalių narių). Reikšmingesni teigiami pokyčiai fiksuoti tik 2019 m., *Gini* koeficientui sumažėjus iki 35,4. *Gini* koeficientas, prieš socialines išmokas (išskyrus senatvės ir našlių pensijas), 2019 m. Lietuvoje siekė 39,7 (ES vidurkis – 35,5)).
- Kitas pajamų atotrūkio rodiklis, pajamų pasiskirstymo koeficientas ($s80/s20$)², Lietuvoje taip pat yra reikšmingai didesnis nei ES vidurkis. 2019 m. šis rodiklis Lietuvoje buvo 6,4 (1,27 karto didesnis nei ES vidurkis), o pajamų paskirstymo koeficientas $s50/s20$ ³ – 1,09 karto didesnis nei ES vidurkis.
- 2020 m. penktadalio daugiausiai ir penktadalio mažiausiai uždirbančių gyventojų vidutinės darbo pajamos skyrėsi 6,5 karto, o, atskaičius mokesčius ir valstybinio socialinio draudimo įmokas, šių pajamų atotrūkis siekė 5,1 karto.
- Pajamų nelygybės problema Lietuvoje yra glaudžiai susijusi su skurdo ir atskirties problematika. Skurdo rizikos lygis 2020 m.⁴ šalyje siekė 20,9 proc. Žemiau skurdo ribos (430 Eur per mėn. 1 asmeniui ir 904 Eur – šeimai, susidedančiai iš 2 suaugusiųjų ir 2 vaikų) gyvena beveik 585 tūkst. gyventojų. Tarp socialinių grupių didžiausias skurdo rizikos lygis – tarp bedarbių (56,4 proc.); vienu gyvenančių asmenų (46,8 proc.); namų ūkių, kuriuos sudarė 1 suaugęs asmuo su 1 ir daugiau vaikų – 45,2 proc.); senatvės pensijos amžiaus gyventojų – 39,5 proc.; neįgaliųjų – 32 proc. Dirbančiųjų skurdo rizikos lygis – 8 proc.
- Absoliutaus skurdo lygis šalyje 2020 m. sudarė 5,1 proc., apie 140 tūkst. šalies gyventojų gyvena žemiau absoliutaus skurdo ribos (257 Eur per mėn. vienam gyvenančiam asmeniui ir 540 Eur – šeimai, susidedančiai iš 2 suaugusių asmenų ir 2 vaikų).

Esmė:

Programa įgyvendins 2021–2030 m. nacionalinio pažangos plano (NPP) 2.1 uždavinį „Mažinti pajamų nelygybę“.

NPP 2.1. uždavinio „Mažinti pajamų nelygybę“ rodikliai:

2.1.1. *Gini* koeficientas, proc.: 2025 m. – 33; 2030 m. – 31 (2020 m. – 35,1).

2.1.2. Pajamų pasiskirstymo koeficientas (skirtumas kartais): 2025 m. – 5,7; 2030 m. – 5 (2020 m. – 6,1).

Problemų ir siūlomų priemonių joms spręsti:

1 problema – Lietuvoje, palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, didelis pajamų atotrūkis tarp asmenų (namų ūkių), kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra socialinės išmokos, ir likusių šalies gyventojų.

Spręstinų problemų priežastys:

1.1. Mažos senatvės pensijos amžių sukausių asmenų pajamos bei šios tikslinės grupės skurdas.

¹ *Gini* koeficientas yra pajamų nelygybės matavimo rodiklis, kuris rodo žmonių pajamų pasiskirstymą tarp visos populiacijos narių ir svyruoja nuo 0 proc. (jei visoje populiacijoje pajamos paskirstytos po lygiai) iki 100 proc. (jei vienam populiacijos nariui tenka visos pajamos).

² Pajamų pasiskirstymo koeficientas ($s80/s20$) yra pajamų nelygybės matavimo rodiklis, kuriuo, matuojamas pajamų atotrūkis kartais tarp 20 proc. turtingiausių populiacijos narių ir 20 proc. mažiausias pajamas gaunančių populiacijos narių.

³ Pajamų pasiskirstymo koeficientas ($s50/s20$) matuoja pajamų atotrūkį tarp gyventojų, kurie pagal jų disponuojamas namų ūkio pajamas patenka į trečią kvintilinę pajamų grupę (t.y. vidurinės klasės), ir 20 proc. mažiausias disponuojamas pajamas gaunančių šalies gyventojų.

⁴ 2020 m. skurdo rizikos rodikliai skaičiuojami remiantis 2019 m. gyventojų pajamų statistika

- 1.2. Mažos bedarbių (ypač ilgalaikių) bei neaktyvių asmenų pajamos netenkina minimalių šių asmenų vartojimo poreikių.
- 1.3. Mažos neįgalųjų pajamos netenkina šių asmenų specialiųjų poreikių bei šios tikslinės grupės skurdas.
- 1.4. Mažos tėvų (įtėvių, globėjų, rūpintojų) (ypač motinų), vienu auginančių vaikus ir (ar) neįgaliuosius, pajamos bei šių asmenų skurdas.

Priemonės, kuriomis sprendžiama 1 problema:

1. Didinti pensinio amžiaus asmenų ir neįgalųjų, įgijusių teisę gauti valstybinio socialinio draudimo išmokas, disponuojamas pajamas.
2. Didinti pensinio amžiaus asmenų ir neįgalųjų, kurie neįgijo teisės gauti valstybinio socialinio draudimo išmokų, disponuojamas pajamas.
3. Tobulinti vienišų pensinio amžiaus asmenų ir vienišų neįgalųjų pajamų apsaugos sistemą.
4. Tobulinti minimalių pajamų apsaugos sistemą.
5. Didinti valstybinio socialinio draudimo sistemos išmokų adekvatumą.
6. Didinti nedarbo socialinio draudimo sistemos aprėptį.
7. Užtikrinti valstybinio socialinio draudimo sistemos finansinį tvarumą.
8. Tobulinti socialinės paramos ir su ja susijusios pagalbos teikimo koordinavimą.
9. Didinti nepasiturinčių gyventojų disponuojamas pajamas.
10. Didinti tėvų (įtėvių, globėjų, rūpintojų), vienu auginančių vaikus ir (ar) neįgaliuosius, pajamas.
11. Kitos priemonės numatytos Įtraukios darbo rinkos, Šeimos politikos stiprinimo ir Socialinės sutelkties plėtros programose (*valdytoja – SADM*).

2 problema – dideli pajamų atotrūkiai darbo rinkoje (ypač tarp nekvalifikuotų darbuotojų, žemesnio išsilavinimo asmenų ir likusių šalies gyventojų).

Spręstinios problemos priežastys:

- 2.1. Dirbančiųjų skurdas.
- 2.2. Palyginti su kitomis ES šalimis, didelis pajamų atotrūkis tarp savarankiškai dirbančių asmenų ir likusių dirbančiųjų.
- 2.3. Tarp šalyje ūkinę veiklą vykdančių fizinių ir juridinių asmenų bei šalies gyventojų paplitusi GPM, privalomojo sveikatos draudimo ir valstybinio socialinio draudimo įmokų vengimo ir slėpimo praktika (skirtingais vertinimais, šešėlinė ekonomika Lietuvoje sudaro nuo 14 iki 22 proc. BVP).
- 2.4. Dalyvavimo darbo rinkoje ir darbo užmokesčio dydžių skirtumai tarp savivaldybių (regionų) (*giluminės problemos bus identifikuotos Regionų plėtros programoje (valdytoja – VRM)*).
- 2.5. Viešojo sektoriaus darbuotojų darbo apmokėjimo disproporcijos.

Priemonės, kuriomis sprendžiama 2 problema:

1. Mažinti mokesčių našlą mažiausiai uždirbantiems asmenims.
2. Tobulinti MMA nustatymo sistemą.
3. Mažinti savarankiškai dirbančių asmenų ir likusių dirbančiųjų disponuojamų pajamų atotrūkį.
4. Kitos priemonės numatytos Viešųjų finansų plėtros programoje (*valdytoja – FM*), Įtraukios darbo rinkos plėtros programoje (*valdytoja – SADM*), Viešojo valdymo plėtros programoje (*valdytoja – VRM*), taip pat priežastys bus šalinamos įgyvendinant Regionų plėtros programą (*valdytoja – VRM*).

3 problema – santykinai didelė pirminė (bruto) pajamų nelygybė (prieš valstybės vykdomą pajamų perskirstymą).

Spręstinios problemos priežastys:

- 3.1. Socialinė atskirtis dėl diskriminacijos (lyties, socialinės padėties, amžiaus, negalios, rasės, tautybės, pilietybės, įsitikinimų ar pažiūrų, tikėjimo, lytinės orientacijos, sveikatos būklės ir kt.).
- 3.2. Faktinė profesinė vyrų ir moterų segregacija, pasireiškianti darbo rinkoje, švietimo pasirinkimuose ir kt.
- 3.3. Švietimo sistemos rezultatų netolygumai.
- 3.4. Gyventojų sveikatos netolygumai.

Priemonės, kuriomis sprendžiama 3 problema, numatytos Socialinės sutelkties, Šeimos politikos stiprinimo ir Įtraukios darbo rinkos plėtros programose (*valdytoja – SADM*), Švietimo plėtros programoje (*valdytoja – ŠMSM*), Sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo bei sveikatos priežiūros kokybės ir efektyvumo didinimo plėtros programose (*valdytoja – SAM*).

4 problema – nelygybės ir skurdo stebėseną ir įgyvendinamų politikos priemonių poveikio šių problemų sprendimui vertinimas nėra pakankamai integruoti į politinių sprendimų priėmimo procesą.

Spręstinios problemos priežastys:

- 4.1. Nelygybės ir skurdo srities statistika nėra savalaikiai, nėra galimybės vykdyti šių rodiklių stebėseną savivaldybių lygmeniu.
- 4.2. Turimi duomenys apie suteikiamas socialines paslaugas, jų gavėjus, paslaugų rezultatus ir poveikį yra fragmentiški, tik dalis šių duomenų gali būti greitai, nerašant programinio kodo, pasiekti ir panaudoti analitiniams tikslams.
- 4.3. Nėra pakankami išplėtoti ir taikomi nelygybės ir skurdo analizės, prognozavimo ir poveikio vertinimo instrumentai.
- 4.4. Nėra pakankamos institucinės sąrangos, kompetencijų bei žmogiškųjų išteklių, siekiant taikliai, kokybiškai ir patikimai spręsti pajamų nelygybės ir skurdo problemas, ir užtikrinti sprendimų tęstinumą.

Priemonė, kuria sprendžiama 4 problema – tobulinti socialinės politikos priemonių poveikio vertinimo ir jų efektyvumo stebėseną.

Programai įgyvendinti 2021–2030 m. reikės 189 120 tūkst. Eur, iš jų: 100 250 tūkst. Eur valstybės biudžeto lėšų; 88 386 tūkst. Eur Materialinio nepritekliaus mažinimo programų lėšų; 400 tūkst. Eur Lietuvos ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano „Naujos kartos Lietuva“ lėšų; 84 tūkst. Eur valstybės biudžeto lėšų, skirtų apmokėti ES fondų lėšomis netinkamą finansuoti PVM.

Nauda. Bus sumažinta pajamų nelygybė ir dėl jos kylantis skurdas, užtikrinant labiausiai skurstančioms visuomenės grupėms adekvačias disponuojamas pajamas bei sumažinant pajamų skirtumus visuomenėje. Vykdoma socialinės politikos priemonių poveikio vertinimo ir jų efektyvumo stebėseną užtikrins efektyviausių ir racionaliausių priemonių parinkimą bei socialinės ir mokestinės politikos sistemos stabilumą ir nuoseklią plėtrą. Planuojama, kad 2030 m.: skurdo rizikos lygis tarp vienišų senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų, kurių veikla dėl sveikatos sutrikimų apribota, sieks ne daugiau nei 41,1 proc. (2019 m. – 50,6 proc.); namų ūkių, kuriuos sudaro 1 suaugęs asmuo su 1 ir daugiau vaikų, skurdo rizikos lygis sudarys ne daugiau 35 proc. (2020 m. – 45,2 proc.); skurdo rizikos lygio iki sumokant ir išmokėjus socialines išmokas skirtumas sudarys ne mažiau nei 12 proc. (2019 m. – 9,5 proc.); absoliutaus skurdo lygis bus ne daugiau nei 4 proc. (2020 m. – 5,1 proc.).

Įgyvendinant Programą taip pat dalyvaus FM, TM, Lietuvos antstolių rūmai, Statistikos departamentas, Lietuvos bankas, STRATA, savivaldybės ir kt.

Derinimas. Programos projekto rengimo metu 2021-03-15 – 2021-04-16 vykdytos viešosios konsultacijos. Jų metu gauti 45 socialinių partnerių pastabos ir pasiūlymai, į didžiąją dalį gautų pastabų atsižvelgta. Projektas 2021-04-06 pristatytas Trišalės tarybos posėdyje. Projektas derintas su AM, EIM, EM, FM, KAM, KM, SM, SAM, ŠMSM, URM, TM, VRM, ŽŪM, Nacionaliniu skurdo mažinimo organizacijų tinklu, Lietuvos savivaldybių asociacija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Seimo kontrolierių įstaiga, Žurnalistų etikos inspektoriatų tarnyba, Lietuvos banku.

Projektas svarstytas 2021-10-26 tarpinstituciniame pasitarime, patikslintas pagal Vyriausybės kanceliarijos Socialinės politikos grupės, Strateginio planavimo ir stebėsenos grupės bei Teisės grupės pateiktas pastabas. Projektas pakartotinai aptartas ir suderintas darbo tvarka su TM, Nacionaline teismų administracija, Lietuvos antstolių rūmais, patikslintas įvertinus ŠMSM pasiūlymus.

ŠMSM yra atkreipusi dėmesį, kad Programos 3.3 priežastis „Švietimo sistemos rezultatų netolygumai“ negali būti šalinama per Švietimo plėtros programą, nes liuanistinių mokyklų mokytojų socialinių problemų (socialinio draudimo stažo įskaitymo, skaičiuojant pensiją Lietuvoje) sprendimas nėra ŠMSM kompetencijos, bet SADM klausimas (*SADM siūlo spręsti klausimą darbo tvarka, ne per plėtros programas*).

Atitikimas Vyriausybės programai – įgyvendina Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano 3.3.1–3.3.7, 3.3.9, 3.3.11 ir 3.6.5 papunkčių nuostatas.

Dalykinio vertinimo išvada.

Projektą siūlome svarstyti **Vyriausybės posėdžio B dalyje.**

